

S innen nézve az is biztosan állítható, hogy a drámapedagógia, illetve az azon belül értelmezett színjátékos tevékenységek sikerrel alkalmazhatóak pedagógiai stratégiaként is: növelik a tanulási motivációt, elősegítik a személyiségfejlődést, javítják a társakhoz, a közösséghez és a munkához való viszonyt. A „háromlábú szék” valamennyi lábára egyaránt érvényes, hogy az alapvető készségek és képességek fejlesztésén túl az általuk nyújtott élményszerűségeken keresztül képesek biztosítani a valódi tanulás mélységét és erősségét.

Ruszt, a pedagógus

– recenzió és emlékezés –

Honti György

Nánay István és Tucsni András (szerk.): *Ruszt József
Budapesti Kamaraszínház, Veszprém, Zalaegerszeg 1994-2005.*

Kiadó: *Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház és Tucsni András. Grafika: Arendás József és az ár&ás Bt. A kiadást egyaránt támogatta az NKA, a Zalaegerszegi Önkormányzat Kulturális Bizottsága és a Zalaegerszeg Kultúrájáért Közalapítvány.*

A recenzensnek olyan benyomást kell kialakítania, mintha szakmai hozzáértés tekintetében közel egyenrangú lenne a könyv szerzőjével¹⁴³ – olvasható a jó tanács. De akkor hogy írjunk egy könyvről, amelynek sok szerzője van? És amelynek „csak” szerkesztője, sőt szerkesztői vannak? Egy könyvről, mely amellelt, hogy Ruszt József naplójának részleteit tartalmazza, bőven szemelget korabeli újságokból és visszaemlékezésekből egyaránt? Egy könyvről, amely nem szakmai megnyilvánulás, hanem, ha személyesen közelítek hozzá, akkor önvallomás, ha tárgyyszerűbben, akkor kordokumentum. Ha színházilag, akkor színháztörténet, ha pszichológiailag, akkor önelemzés.

Felkavaró mű. Felkavaró, mert akkor se lehet kivonni magunkat a hatása alól, ha semmit se tudunk se Rusztról, se a korszakról. Hát még milyen felkavaró, ha magunk is végigéltük ezt az időszakot, és talán akkor a legfelkavaróbb, ha még Ruszthoz is van némi közünk. A recenzió szerzője nem titkolja, hogy elfogult Ruszt Józseffel, és ezért (is) inkább a személyesség oldaláról közelít¹⁴⁴.

A kötet „főhőse” Ruszt József (Isaszeg, 1937. július 4. – Zalaegerszeg, 2005. július 27.) Jászai Mari- és Kossuth-díjas, Erdemes és Kiváló művész rendező, színházalapító és színészpédagógus. Őt – a szakmán kívül – legtöbbször úgy ismerhetik, mint a Beavató Színház¹⁴⁵ kitalálóját, és évekig egyetlen művelőjét. A ma egyre szélesebb körben megtalálható művészeti beavatók mind az Ő „köpönyegéből (is!) bújtak elő”.

Ez a mű egy sorozat hatodik, egyben talán utolsó kötete. Azért írom, hogy talán, mert bár a szerkesztők az előszóban befejezettek tekintik a munkájukat, de bizonyosan még több kötetnyi kiadatlan rész van Ruszt naplójából, és abból a személyes megérintettségéből, ahogy Tucsni András és Nánay István gondolják a Ruszt-hagyatékot, valószínűsíthető, hogy nemsokára ismét annyira erősödik bennük a vágy, hogy méltóak legyenek Jóska bácsihoz, hogy fognak újabb alkalmat találni, hogy megosszák a napló-regény még kiadatlan részeit is.

Igen, egyrészt egy regényt kap az olvasó már ebben a kötetben is, hisz Ruszt írói vénája a naplóbejegyzéseken is átjön, és ha csak ezeket a részeket olvassuk, már akkor is egy élvezetes, izgalmas, néha tragikus utazás részesei lehetünk. De a szerkesztők nem elégedtek meg azzal, hogy csak a napló részleteit közöljék, hanem komplett levelezésekkel, korabeli kritikákkal és interjúkkal, valamint tanulmányrészletekkel vegyítve tárják eléink az életmű utolsó 11 évét. És ez a döntésük azt is eredményezi, hogy a mű bőven túllép az egyszerű főhajtáson. Vádirat és védőbeszéd lesz.

Vádirat, mert minden sorából árad, mennyire elismeretlennek érezte magát Ruszt, mennyire hálátlannak tartotta a mindenkori környezetét, a rendezőtársait, a tanítványait, a kultúrpolitikát. Védőbeszéd, mert Ruszt egyfolytában keresi az események valódi mozgatórugóit, és eközben nem kíméli magát, de megértéssel igyekszik a környezetéről nyilatkozni. Az őt elhagyó, majd vissza-visszatérő tanítványokról, akiknek csak „kényszer mestere” volt, a pályatársakról, akik nevesebb színházak vezetői, a politikusokról, akik álcája mögött az embert keresi.

¹⁴³ <http://www.diplomacia.hu/doc/hogyanIrjunkRecenziot.asp>

¹⁴⁴ Jóska bácsi! Már többször megírtam máshol, reménykedve, hogy eljut Hozzád, mennyire hálás vagyok az „ellopható bőrdöntartalmakért”. És most is reménykedem, hogyha eddig nem is, de ezt olvasva megtudod. Köszönöm.

¹⁴⁵ A Beavató Színház kifejezés sok mindenen ment keresztül az elmúlt 40 évben. Itt most nincs lehetőség a fogalom definiálására, de sokan sokféle módon használták, és a mai napig sem egységes pontosan mit is jelent. Mivel Ruszt egész életében így hivatkozott arra, amit ő csinált színházpedagógiaként, így én is ezt a kifejezést használom.

Ennek a kötetnek azonban kényszerűen el kell jutnia arra a pontra, ahonnan már nem a pályakép az első, hanem a rákkal való küzdelem. És igaz ugyan, hogy Ruszt már az 1990-as években felveti, hogy abbahagyja a rendezést és elbúcsúzik a színháztól, de ez végül is 2004-ben következik be. Egy „reprint” előadás keretében újra színpadra állítja Zalaegerszegen *Az ember tragédiáját*. A három főszereplő¹⁴⁶ neki írt levelével végződik a könyv eme része. És a szerkesztők – helyesen – itt nem hagyták abba az események rögzítését.

Más szerkesztési elvet követve, de közreadják Ruszt – ekkor már nagyrészt e-mailen folytatott – levelezését. A levelek időrendben vannak, de a címzettek és a válaszolók kiléte csak sejtethető. És a szerkesztők eme döntésétől (hogy csak a leveleket közlik az esetleges megszólításokkal együtt) ez a rész elemelkedik. Nem csak egy ismert ember „kulisszatitkaiba” avatódunk be, hanem az olvasás közben el-elfelejtődik, hogy ki és kinek is írta a szövegeket, és ettől sokkal általánosabb mondanivalója – bármelyikünk létező vagy leendő küzdelme az elkerülhetetlennel – lesz az írásoknak. 2005. május 18-án több embernek is ír. Van, akitől búcsúzik, miközben reméli, hogy még neki is megadatik, ami az általa nagyon tisztelt Thomas Mannak megadatott, hogy egy ilyen operáció után még 10 évet élhet. Van, akinek gyerekverset idéz, és van, akinek leírja, hogy a nemrégiben kapott Zalaegerszeg feliratú „szép sötétké” nyakkendőt már kikészítette, és ha Isten is úgy gondolja, most lesz rajta először és utoljára.

A kötet ezek után tartalmazza azokat a „forgácsokat” is, amelyeket azért írt Ruszt, hogy a saját családrengényét adja majd közre.

Felsorolják még a 180.-tól a 197.-ik a rendezéseit, szereposztásokkal együtt, majd végül a lábjegyzetek következnek.

A kötet talán egyetlen hiányossága, hogy Ruszt művészetpedagógiai hatásának az ebben az időszakban (1994-2005) egyre erősödő térhódítását egyáltalán nem sikerült érzékeltetni. Pedig az 1975-ben Kecskeméten elindított Beavató Színház az 1990-es években kezdett igazán elterjedni. Magam még gyerekkoromból emlékszem a tévében is leadott Rómeó és Júlia beavatóra. Jóska bácsi személyes közreműködésével 1990-ben találkoztam újra ezzel a formával. Ezek után majd minden színházban, ahol megfordultam, igyekeztem a helyi középiskolákban is meghonosítani.¹⁴⁷ De Janik László Szegeden végzett hasonló munkát (kb. 1994-2008), Hegyi Árpád Jutocsa Miskolcon igyekezett új tartalommal is megtölteni (kb. 1994-től, majd az utána lévő igazgatók is mind a mai napig igyekeznek beavatós előadásokat is műsorra tűzni), és ma már ott tartunk, hogy alig van olyan színház, és nemcsak a hivatásosok között, amelyik repertoárján valamilyen módon ne jelenne meg a művészetpedagógiának ez a formája. Sőt a zenei és táncszínházi beavatók is egyre szélesebb körben terjednek el. Az állam is felismerte ennek a munkának a hasznosságát, így a pályázatokban rendre szerepel a „beavatós előadások” kitétel¹⁴⁸. És sokan ma már nem is tudják, hogy nálunk ennek a „műfajnak” Ruszt József az egyik ősatya, így ez a kötet hozzájárulhatott volna ahhoz, hogy Ruszt pedagógia fontosságát érzékeltesse. De Ruszt nemcsak ettől pedagógus, hisz életét végigkísérte a színészpédagógia. Az itt már említett korábbi kötetek egyike is ezt a munkáját foglalja össze. Ezen kívül mesterként tekintett rá jó néhány színész, akik hosszabb-rövidebb ideig játszottak az ő irányítása alatt.

Az általam látott „beavatós” produkciók között sok értékes is van, és sok olyan, melyekkel sem szakmailag, sem művészileg nem értek egyet, de tematikájukban mind a jók, mind a rosszak a Tanár úr által még a hetvenes években elkezdett utat folytatják.

Még tizenéves voltam, mikor a televízió egyik matiné műsorában láttam a Tanár urat, amint a Rómeó és Júliát elemezte. A műsorból már semmire sem emlékszem, csak az élményre, hogy ülök a tévé előtt és bámulok. Később mindenféle helyeken próbáltak megtanítani mindenféle fontos dologra, majd a Nemzeti Színház Házi színpadára egyszer csak bejött a Tanár úr, és azt mondta, ő nem fog semmit se tanítani. Csak ahogy Jákob Józsefet, majd József Benjáminat „szép beszélgetéseken” keresztül megpróbálja megmutatni, mi az, amit ő gondol. És amit érdemesnek tartunk, azt lopjuk csak el nyugodtan. Nádasdy Kálmán – főiskolai osztályfőnöke – ugyanis azt mondta: Önök egy üres bőrönddel érkeztek ide elsőben, s most, hogy elmennek, csak ezt a bőröndöt viszik magukkal. A bőrönd tartalmát az határozza meg, hogy önök kitől, hogyan és mennyit tudtak „ellopni”.

Lopkodtam, lopkodtam és egyszer csak azon vettem észre magam, hogy a híres-hírhedt Független Színpad tagjaként a szegedi Deák Ferenc Gimnázium aulájában Szophoklész *Antigoné* című drámájának beavatóján veszek részt. A Tanár úr időnként megállította a játékot és beszélt a gyerekeknek Antigoné filozófiájáról, a

¹⁴⁶ Szalma Tamás és Fekete Gizi, akik már az eredeti előadásban is ezeket a szerepeket alakították, játsszák Ádámot és Évát. Kamarás Iván kapta Lucifer szerepét.

¹⁴⁷ Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Győr-Moson-Sopron megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

¹⁴⁸ A pályázatok természetesen más színházpedagógiai kifejezéseket is tartalmaznak (pl. TIE), amelyek az elmúlt 15-20 évben bizonyos szempontból híresebbek és elterjedtebbek is a Beavató Színháznál, de ez a kifejezés is szerepel még a kiírásokban.

szeretetről, majd megkérdezte, ki az, aki ezt a gondolkodást majd világvallássá teszi. Több száz kíváncsi szemben egyszerre láthatóvá lett, mit jelent, hogy a dolgok összefüggenek. Majd megmutatta mennyivel másképp hat, ha a Kar egy irányból, együtt beszélve, lépcsőn jön le, s mennyivel másképpen, ha három oldalról, egymás szájából tépve ki szót, jönnek a színpadra. Ebben a két példában nemcsak a beavató színház lényege fedezhető fel, hanem egyfajta pedagógusi hozzáállás is. Knausz Imre ír a beavatásszerű tanításról, és Jóska bácsi – elméleti pedagógiai felkészültség nélkül is – ösztönösen tudta, és alkalmazta is ezt a formát. Épített még a szókra-tészi visszakérdezés-technikára is, és mindeközben még – ahogy Nánay István megjegyzi róla – a szakralitás-nak sem volt híján. Nem egyszerűen felmutatott, de bevont és aktív részvételre sarkallt. Ezek az ösztönös pedagógiai megnyilvánulások is szerepet játszottak abban, hogy Rusztra sokszor a nála idősebbek is mint mes-terre tekintettek. De Ruszt tudta, hogy a mester szerephez óhatatlanul hozzátartozik, a tanítványt ki kell lökni, ha magától nem megy el. Így aztán folyamatosan tanította a környezetét, és folyamatosan harcolt is vele. És ki-ki vérmérséklete szerint igyekezett ezt a kettősséget kibírni. Természetes, hogy Rusztnak is voltak... hogy is mondjam... szóval voltak, vannak, akik nem kedvelték. Akik inkább zsarnoknak, manipulátornak tartották, akit csak a hatalom izgat. És hazugság lenne, ha ez a nézőpont nem jelenne meg a róla való emlékezésben. De ez a kettősség, ez a dialektikusság is kellett ahhoz a hatalmas energiához, ahogy Jóska bácsi élt, és amilyen szenvedéllyel a színházat üzte.

Megismerjük-e ebből a kötetből Ruszt Józsefet? Nem tudom. Annyit azért szeretnék megemlíteni, hogy szerintem senki sem olyan jó és rossz, mint amilyennek látjuk. A szerkesztők érdeme, hogy nem manipulálják az olvasót, csak elének tárják a fellelhető dokumentumokat, és a következtetést meghagyják nekünk.

Ki kell emelni a könyv kivitelezését is, mert anyaga, de különösen a grafikai megvalósítása nagyban hozzájárul az olvasási élményhez, és egyben méltó Ruszt igényességéhez is.

Azok számára is ajánlom a művet, akiknek se Ruszthoz, se a színházhoz nincs közük. Mert úgy olvasva olyan lesz, mintha egy posztmodern művel találkozónának. Az apró részek jelentős egészé állnak össze – tartalmitól és formailag egyaránt.

Közösség – művelődés – közösségi művelődés

Körömi Gábor könyvismertetője

*Trencsényi Imre: Közösség – művelődés – közösségi művelődés
(Válogatott tudósítások 1980 – 2010, fapadoskonyv.hu, 2015. 500 oldal)*

Mi dolgunk van a világban? Ha Tamási Áronra gondolunk, akkor mondhatjuk, hogy épp csak annyi, hogy valahol otthon legyünk benne. A nagybetűs Otthon fogalmát azonban érdemes kiegészítenünk a családtól el-indulva a közösségen át egészen a nemzetig. Az előbbiről és az utóbbiról, vagyis a családról és a nemzetről mostanában sok szó esik, de mintha a közbeeső fogalom egy kicsit mellőzve lenne a közbeszédben. Pedig a közösségnek, a közösségi létezésnek fontos közvetítő szerep jut a magánélet és a közélet határán. A társaság, akikkel fordulhatunk, ha bajba kerülünk, akikkel meg tudjuk osztani örömünket és bánatunkat, akikkel egyféle a gondolkodásunk, értékrendünk, vagy legalább képesek vagyunk meghallgatni egymást.

Közös értékrend. Jaj annak a társadalomnak, amelynek vezetői csak az egyben és a tömegben gondol-kodnak, és nem építenek a közvetítő csoportra, amit vagy egy közös tevékenység, hobbi, időtöltés, vagy épp csak a földrajzi közelség tart egyben. Kell egy csoport, ahol meg lehet beszélni közös dolgainkat, és nem csak megértenek, de sok esetben segítik fejlődésünket, épülésünket lélekben és szellemben egyaránt. Értelmisségi-ként, kultúráközvetítőként, pedagógusként ezekben a közösségekben kettős feladatunk lehet: a közösség te-remtése és megőrzése mellett tudnunk kell rögzíteni, megőrizni a kisközösségek létezésének bizonyítékait a felnövekvő nemzedékek számára.

Trencsényi Imre nem csak fényképezőgépével rögzített fontos pillanatokot, hanem a *Népművelés* című szakmai folyóirat amatőr művészeti mellékleteként megjelent *Színkép* tudósítójaként írt is a fontos közösségi eseményekről. Ezekből a cikkekből, tudósításokból adott közre a szerző (és a szerkesztő, Trencsényi László) egy fontos válogatást *Közösség – művelődés – közösségi művelődés* címmel. Fotókat ez a kötet nem tartalmaz, de a tíz évvel ezelőtt megjelent *Arcok, kezek, pillanatok* című könyve, melyhez a Marczibányi téren kiállítás is társult, épp a fényérzékeny pillanatokot mutatta be a szerző gazdag gyűjteményéből.

Most egyfajta *közművelődési breviáriumot* kap az olvasó, melyben Trencsényi Imre beszámol a nyolcvana-s évek népművelésének jelentősebb eseményeiről – ezek emberi és anyagi erőforrásban összehasonlíthatat-